

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK-İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİNDE ERZURUM

Sempozyumu

26-28 HAZİRAN 2006

BİLDİRİLER

II. CİLT

Erzurum 2007

**ALBAYRAK GAZETESİNDE ORTAYA KONULAN SİYASİ KAVRAMLAR
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Yrd. Doç. Dr. Zübeyir Kars*

Son dönem yazılı tarih kaynakları içerisinde gazeteler önemli bir yer tutar. Gazeteler, halkı haberlerle aydınlatma yanında siyasi, iktisadi, dini, felsefi, sağlık ve kültürel gibi daha birçok konularda aydınlatma görevini de yapmaktadır. Biz bu çalışmamızda Albayrak gazetesinde sıkça kullanılan vatan, istiklal ve hürriyet, halkçılık kavramları üzerinde duracağız. Bu kavramları ele almamızın sebebi; 1918–1921 tarihlerindeki eli kalem tutan, ulema ve münevverlerin zihniyetini öğrenmektir. Zihniyet insan zihninin bir hali, bir tavrıdır. Zihniyet, ferdi mensup olduğu topluluğa bağlayan en sağlam, en güvenilir bağıdır. Bir milletin varlığını devam ettiren ve kendisini diğer milletlerden ayıran değerlere bağlılık milli zihniyeti oluşturmaktadır.¹

Gazete, 1 Mart 1329/1913'da Erzurum'da Albayrak Matbaası'nda basılarak yayın hayatına iki sayfa ile başladı. Müdürü ve başyazıcısı Süleyman Necati Beydir. Bizim ulaştığımız gazeteler 26 Teşrin Evvel/Ekim 1335/1919 tarihli 39'ncu sayıdan başlayıp 31 Kanuni Sani /Ocak 1337/1921 tarihli 126 sayıları arasındaki biten muhtelif sayılardır. Bazı sayılarında "Şimdilik Pazar ve Perşembe günleri çıkan Türk Gazetesi" bazı sayılarında da "Şimdilik Pazartesi günleri çıkan Türk Gazetesi" ve bunun üstünde "Vilayet-ı Şarkıye Ermenistan Olamaz" ifadesi yer almaktadır.

Gazetenin siyasi tarafı ağır basıyordu. Merkezi İstanbul'da bulunan Erzurum Vilayet-ı Şarkıye Müdaafa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin düşüncelerini yayan bir gazeteydi.²

O yıllarda Erzurum ve kendisine idari bağlı olan ilçeler; Tercan, Bayburt, Kiğı, Hınıs, Yusufeli, Tortum, Hasankale, Eleşkirt, Tutak, Doğubayazıt (İğdır dâhil), Karakilise (Ağrı), İspir, Narman idi. Sonradan Oltu'nun kurtuluşuyla ilçe sayısı 14'e çıktı.

1918–1921 tarihleri arasında ülkede geçen genel olaylar şunlardır: Erzurum merkezin kurtuluşu 12–13 Mart 1918. İngilizlerin Kilis, Urfa, Antep, Maraş'ı 22 Şubat

* Atatürk Üniversitesi Ağrı Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Necati Öner, Felsefe Yolunda Düşünceler, s. 206–209.

² Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadele'de Erzurum. İstanbul–1998. ikinci baskı, s. 35.

1919'da, Fransızların Adana ve Mersin'i 15 Aralık 1919'da işgal etmeleri. Yunanlıların İzmir işgal etmeleri ve büyük katliam 14 Mayıs 1919. 23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresi'nin ve 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi'nin yapılması, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u 16 Mart 1920 işgali ve Meclisi Mebusan'ı dağıtarak Malta'ya milletvekillerini sürgün etmesi. Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılması, 24 Nisan 1920'de Mustafa Kemal'in Meclis Reisi'liğine seçilmesi ve Ankara hükümetinin işbaşına gelmesidir.³

Dünyadaki genel siyasi gelişmeler ise şunlardı: Birinci Dünya savaşına 1914'de katılan Alman imparatoru Kayzer cepheye giden askerlerine: "Unutmayınız ki, Alman halkı Tanrı'nın seçtiği halktır. Bana, Alman İmparatoru'na, Tanrı'nın ruhu inmiştir. O'nun kılıcıyım Ben, O'nun silahı ve O'nun vekiliyim. İtaat etmeyenlerin yüzüne tükürün ve korkaklarla imansızlara ölümü götürün." diye sesleniyordu.

İngiliz devlet adamı David Lloyd George Londra'da 1914 Eylülünün 21'inde İngiltere'yi Almanya'yla savaşa çağıran konuşmasında bu savaşın bütün ülkelerdeki insanlara şu anda anlayabildiklerinden çok daha fazlasını yani özgürlüklerini tehdit eden en büyük beladan kurtulacaklarını ve halkların özgürlüğü için 'fedakârlığın büyük dorukları olan şeref, vazife, yurtseverlik, Cennet'i gösteren nasırlı bir parmağı andıran büyük fedakârlık doruğu" diyordu.

Avrupa emperyalizminin pençesine düşen dört yüz milyonluk Hindistan'ı, Prag'daki Avusturyalı bürokratlardan daha az sayıdaki bürokratla, Delhi'den yöneten İngilizlere karşı bağımsızlık mücadelesi veren Mahatma Gandhi 1916'da halkına şöyle sesleniyordu: "Britanya İmparatorluğu'na ve İngiliz milletinin tarihine bakınız; özgürlüğü ne kadar severse sevsin, kendi özgürlüğünü kendi eliyle almayan bir halka özgürlük bağışlayan taraf o olmamıştır, olmayacaktır."

Kızıl Derililerin ifadesiyle Büyük Suyun ötesinde sömürgeciliğin sonucu kurulan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson "Dünya, demokrasi için güvenli bir yer haline getirilmelidir." temel düşüncesini belirttiği 2 Nisan 1917 tarihli konuşmasını Kongrede yaptı. Wilson müthiş tezahüratla karşılaştı. Hemen arkasından Wilson şunları söyledi: "Bugün verdiğim mesaj, gençlerimiz için bir ölüm mesajıdır. Buna alkış tutmak ne kadar tuhaf görünüyor."

³ Geniş Bilgi için bakınız; Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, 1983, Yılmaz Altuğ, Türk İnkılâp Tarihi, Üçdal Neşriyat, 1985.

Yanı başımızda komşu olduğumuz 1683–1914 yılları arası dönemde ortalama olarak günde -büyük çoğunlukla da Türk kardeş topluluklarının topraklarında- 140 kilo metre kare yayılan Rusya'da 1917'de gerçekleştirilen Rus ihtilalinin başı Lenin ; "Rusya'nın tarihinde yeni bir sayfa açılıyor" diyordu. Geniş ve bütün kara parçası yanın da "Kızıl Ordusu" olan Rusya'nın yaptığı Bolşevik ihtilali, fikir cephesinden daha çok askeri cephesi öne çıkıyordu. Avrupa ideolojiler çağına girmişti. Her ihtilalin askeri yönü ağır basıyordu. Rus ihtilalinin önemli simalarından Lev Troçki 1918'de; "Programımızı gerçekleştirmek için elimize geçen tek fırsatı kullanmak istiyorsak, silahlanıp dövüşmek zorundayız. Bir ordu gerek bize, Kızıl Ordu'da her ne pahasına olursa olsun, disiplini sağlamak zorundayız. Sovyet Cumhuriyeti'nin, dövüşecek ve fethedecek bir orduya ihtiyaç vardır"⁴ diyordu. Hatta ta 1871'de, zafer beklentileri içerisinde Rusların, Boğazlar üzerinde yeniden Hıristiyan hâkimiyetini kurması ve yeniden sıcak sulara inmesi ve Üçüncü Roma mitosunun rüyasını gerçekleştirmesi için Dostoyevski "İstanbul bizim olacaktır!" çığlıkları atıyordu.

Birinci Cihan Harbinden Osmanlı İmparatorluğu yenik çıktı. 1919'da Wilson'un "Milletlerin kendi kaderlerini belirlemeleri ilkesi yaygın olarak benimsenerek" Milletler Cemiyeti kuruldu. Savaşın galip tarafları liberalizm ve demokrasinin zafere ulaştığını belirtmesine rağmen Avrupa'da totalitarizm, sahte bilim olan "bilimsel sosyalizm", "yenidünya düzeni", "parti liderleri kültü", "propaganda yoluyla büyük yalan", "diyalektik düşmanlık", "nefret psikolojisi", "militarizm", "liberal demokrasiyi hor görme" ve "ahlaki nihilizm" ⁵ fikirleri geçer akça oldu. Avrupa yeniden siyasi haritalarla şekillendi. Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya yayılcı ve sömürgeci ülkeler arasına girerek siyasette egemen ve söz sahibi olarak kendini kabul ettirdi.

Türk milleti bu buhranlı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu korumaktan daha çok, 1071 Malazgirt'ten bu tarafa hiç ama hiç endişe etmediği Anadolu topraklarının elinden alınmasıyla karşı karşıya kaldı.

Vatan

Yurt, il ya da el ve bu kavramlara eş değer Vatan fikri konusunda Albayrak Gazetesinde şu ifadelere rastlıyoruz; "vatan-ı mukaddesi", "muhafaza-i vatan", "öz

⁴ Brian MacArthur, Tarihe Yön Veren '20 Yüzyıl Konuşmaları, (Çeviren Özden Arkan), İstanbul-1995. s.26-46. Norman Davies, Avrupa Tarihi, çeviri editörü Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara- 2006. s. 915.

⁵ A.g, e. s.966-1010.

yurdumuz", "İslam yurdu", "Türk yurdu", "Anadolu", "esir eller", "zavallı eller", "yeni Türkiye", "Ölmez bu vatan ...! Farzı muhal ölse de hatta çekemez kürenin sırtı o tabut cesimi", "Vatan bucakları", "Şark-ı Anadolu", "Garb-ı Anadolu."

Albayrak gazetesi başyazarlarından Müştak Sıtkı, yurt fikrini üç kıta ile sınırlandırarak bu parçalanmayı şu nedene dayandırıyordu; "Daha birkaç sene evvele kadar hâkimi olduğumuz üç kıtadaki vatandan bugün elimizde kalan parça bize gösteriyor ki, asrın icabatına doğru gitmeyen, her türlü hadisesine karşı fikren mücehhez bulunmayanlar hayat mücadelesinde devriliyorlar. Filhakika bugünkü ve dünkü sükûtumuzda Avrupa zulmünün, küfüristan ihtirasının büyük mikyasta methali vardır. Fakat biz asrın ihtiyaçlarını idrak ederek o suretle hazırlanmış olsaydık, şüphesiz onlar bu kadar hayat damarlarımızı sıkıştıramazlardı. Vifak-ı ittihadı (barışa, birlik ve beraberliğe) en ziyade muhtaç olduğumuz şu son senenin buhranlı günlerinde bizi içten ayıran, yekdiğerimize karşı gayzla (öfkeyle, hınçla) kuşandıran devletler en ziyade cehaletimizden istifade ediyorlar. Binaenaleyh şuna emin olunmalıdır ki; mefkûresini ilmin nurları altında bulan hiçbir millet mezar-ı tarihin göğsünde yoktur."⁶

Birinci Cihan savaşının galip devletlerinin Sevr Antlaşması'yla çizdiği sınırlar, en büyük vatan fikri bunalımını doğuruyordu. "Yarabbi bu karanlık gecenin yok mu sabahı", "Ağzım kurusun yok musun ey adli ilahi" dedirten cümleler gazeteye yansiyordu. Gazete, "Toroşlar Sınır Olamaz" başlığını atıyordu. Mustafa Kemal'in "Ordular! İlk Hedefimiz Akdeniz" sözünü bu başlık daha iyi anlaşılır kılmaktadır. "Türk varlığından aynılık kabul etmeyen vatan bucaklarından İzmir, Adana, Maraş, Urfa ve Ayıntap" başlığı, gazetenin bazı sayılarını en başında yer almaktadır. Bazı sayılarında da "Vatan Tuba'sında mukaddes bir dal Şark-ı Anadolu, İslam ocağı, ellere verilmez canan kucağı, Adana, Urfa'yı unutmak muhal, hatırdan çıkar mı Maraş illeri." Sözü yer almaktaydı. Hatta 20 Nisan 1336/1920 tarihinde Erzurum'da 'Ağaç Bayramı' yapılarak halk, memurlar, kolordu ve mekteplerin katıldığı bir merasim 'Aydın ve Maraş Bahçelerinde' yapıldı ve 'Kalem, Kadın, Süngü,' Çınar, Uyan, Sancak, Bayrak' şiirleri ve 'Ermenilik Ölümdür' marşı söylenerek kutlandı.

⁶ Albayrak Gazetesi, 12 Temmuz 1336, sayı 100. Bazı kelimelerin anlaşılması için tarafımdan parantez içlerine açıklamalar yaptım. Ferit Develloğlu'nun Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik lügatinden yararlandım. (Z.K)

15'inci Kolordu Kumandanlığı, Kız Mektebi öğrencileri düzenli ve intizamlı bir şekilde yürüdüğü için bu mektep öğrencilerine ödül verdi.⁷

Türk Milleti'nin henüz sınırları çizilmemiş vatanında ama geleceğe umutla bakan bir durumda Burdur mebusu Erzurum'u ziyaretlerinde şunları dediği gazeteye yansyordu; "Büyük Millet Meclisi'ni doğuran geçen seneki Erzurum Kongresi oldu. Bizi sıkan İngiliz kışkacının bir ağzı Ermenistan'ı, Gümrü Muahedesi'yle Erzurum kırdı. Halen şark ve şimal (güney) bir kalemizdir. Pekiyi anladım ve iman ediyorum ki; inşaallah yakında kazanacağımız, uzun sulh ve sükûnet senelerinde Türklüğün Anadolu'yu baştanbaşa dolduracak mert, fedakâr, kadir yeni neslin buradan başlayarak doğacak, buranın polat ruhu tek mil Anadolu'ya yayılacaktır... Ankara'da işittiğim yanık bir Erzurum türküsünün bir mısraını bütün dünyanın şuurlarından kuvvetli bulmuştum, ağlamıştım. 'O eller, eller, o esir eller, o benim yerler, zavallı eller... Erzurumlular siz dünyanın en gaddar haksızlığına uğramış, dalları kırılmış, gövdesi baltalanmış Türk ağacının özüsünüz. Bütün Anadolu'yu kurtardınız. Fakat vazifeniz bitmedi. İnsanlara her gün bir vazife vardır. Sizin memleketiniz Erzurum'a da memleketiniz Türkiye'ye de vazifeniz hep önde yürümek, çalışmakta, vatanperverlikte, mertlikte numune olmaktır... Yeni Türkiye'nin temelleri birlik, sevgi, Türk Türk'ü sıkı sıkı tutmaktır."⁸

İzmir'in yunanlılar tarafından işgali üzerine Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti 18 Mayıs'ta Erzurum'da Hükümet Konağı önünde büyük bir miting düzenledi. İtilaf devletleri temsilcilerine miting heyeti tarafından işgali kınayan protesto telgrafları çekildi. Kürsüye Cevat Bey gelerek şöyle seslendi; "İşte gördünüz, İzmir faciası... Onlardan daha vahşi olan Ermenilerin de yakında üzerimize saldıracaklarına artık şüphemi kalmıştır? İtilaf devletlerinin Doğu Anadolu'muzu Ermenilere vermek kararında olduklarını duymayan kalmamıştır."⁹

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal'in yunanlıların katliamından dolayı yayınladığı beyannameyi Albayrak Gazetesi tam metin olarak verdi. Beyannamenin sonunda Mustafa Kemal Paşa şöyle diyordu; "Hayatımızı elimizden almak için kendilerinin birçok hayatlarını feda etmek lazım olduğunu anlayacaklardır. Bütün millet vifak (barış) ve ittihad (birliğe) ve yunanlıların aleyhine kemal-ı azim

⁷ Albayrak Gazetesi, 2 Nisan 1336, sayı 86.

⁸ Albayrak Gazetesi, 17 Kanuni Sani, sayı 124.

⁹ Dursun Ali Akbulut, Albayrak Olayı, Erzurum-1991. s. 15.

müsademeye (yardıma) davet ederiz. İrşat ve cihat Yunan izmihlalini (yok olup gitmesini) inayeti hakla yakın bir zamanda müyesser kılacaktır."¹⁰

İngilizlerin İstanbul'u işgali üzerine 17 Mart 1920 de Erzurum Lala Paşa Meydanı'nda büyük bir miting düzenlendi. Kürsüde yine Cevat Bey : " Milli ve tarihi namuslarına güvenerek mütareke akdettiğimiz galip devletler, şimdiye kadar bir takım küçük milletleri öne sürerek, hakkımızda reva gördükleri gayr-ı kanuni işgallere, mezalime nihayet din ve payitahtımızı işgal ve Meclis-i Millimizi dağıtmak gibi son büyük haksızlığa ilave etmişlerdir... Ermenilere de Van'ı, Bitlis'i ve Erzurum'u vaat etmişlerdir. Böyle çok acı haberler karşısında şimdiye kadar amal-ı milliyemizi korumaktan geri durmayan muhterem halkımız, bu caniyane hareketler karşısında da asla yeğ'se düşmemeli, mücerrep (sınanmış) olan metanetini muhafaza etmelidir." telkininde bulunuyordu.

Erzurum Vilayat-ı Şarkıye Müdaafa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, Van, Bitlis, Elaziz, Diyarbakır, Sivas ve Trabzon -ki bugünkü mülki taksimle değil, O günlerdeki taksimi düşünürsek Karadeniz'in yarısından yani Ordu'dan Urfa'ya kadar inen bir hat oluşturuyordu- vilayetleri işgal tehlikesiyle ya da İstanbul hükümeti buraları terk etse bile Erzurum'daki Müslüman halkın son ferdi ölünceye kadar vatan topraklarını müdafaa etmek, Osmanlı camiasından ayrılmamak ve vatanın birliğine halel getirmemek kararını aldı.¹¹

Halk, Türkiye'yi şark ve garp olarak ikiye ayırmıştı . Mekteplerde okutulan Coğrafya kitaplarında da ülke bölgelere ayrılmamış, vilayet vilayet bilgi veriliyordu. Bu nedenle de mensubiyet olarak şarklı ve garplı yoktu. Türk milleti vardı.

Türk Milleti'nin vatan fikri konusunda Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi için Erzurum'a gelişlerinde, merkeze 17 kilometrem uzaklıkta Ilıca'da kaplıcaların önünde kendisine kahve ikram edilerek hakla sohbet ederken bir yaşlı amca selam verdi.

- Paşa ihtiyara:

- Ağa, böyle nereden geliyorsun? dedi.

- Paşam, Rus gelirken muhacir olmuşum. Çukurova'da idim. Şimdi köyüme dönüyorum, diye cevap verdi.

Ağa derhal mukabele etti:

¹⁰ Albayrak Gazetesi, 12 Temmuz 1336, sayı 100.

¹¹ Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadele'de Erzurum. İstanbul-1998. İkinci baskı, s, 55

- Hayır, paşam, Çukurova cennet gibi bir yer. Bir eken yüz biçiyor. Allah millete zeval vermesin. Bize tarla da verdiler, çayır da... Hamdolsun uşaklar da çalışkandırlar. Değil Çukurova gibi bir yerden taştan bile ekmeklerini çıkarırlar. Geçimimiz padişahda bile yoktu. Çok rahattık. Yalnız son günlerde işittim ki, İstanbul'da ki 'ırzı kırıklar' bizim Erzurum'u Ermenilere vereceklermiş. Geldim ki göreyim, bu 'namertler' kimin malını kime veriyorlar?

- Ağa, yoksa oralarda geçinemedin mi? dedi.

Bu sözler Paşa'nın gözlerini yaşarttı. Paşa, yaşlı gözlerle arkadaşlarına döndü ve ' bu milletle neler yapılmaz!' dedikten sonra ihtiyarla vedalaştı. Bu ihtiyar Mezararkalı Mevlüt Ağa idi.¹²

Wilson Prensipleri neticesinde Erzurum'a 1919 tarihinde gelen Amerikalı General James G. Harbord heyeti Erzurum'da incelemeler yaptı. Heyete, incelemede Albayrak gazetesi başyazarı Necati Bey ve Belediye başkanı Zakir Bey yardımcı oldular. Necati Bey Erzurum'un bir Türk yurdu olduğunu ve kentte gördüğü her eserin Türk eseri olduğunu belirtti. Ermenilerin yaptığı kırgın (kalliam) yerlerinden Türkleri diri diri yaktıkları Mürsel Paşa ve İzmirli Osman Ağa konaklarıyla istasyon barakalarını gezdiler. General Mürsel Paşa'nın evinin altında yarı yanmış cesetleri görünce büyük bir teessürle:

—Yeter, yeter, diyerek oradan hemen ayrılmalarını istedi. Esat Paşa Camii yanındaki Şeyhoğlu Tevfik Bey Konağı'nda Necati Bey yine harabe edilmiş kenti anlatıyordu ki belediye başkanı söze karıştı: 'Eliyle şehrin kuzeyindeki Gez mahallesini ve Kavak mezarlıklarını göstererek, 'şu geniş taşlıkları görüyor musunuz? İşte bunlar Türk mezarlıklarıdır. Şehrin öbür yanlarında daha bunun on misli mezarlıklarımız var. Şimdi iyice bakınız. Şurada da etrafı çevrilmiş küçük bir mezarlık var. O da Ermeni mezarlığıdır. Şimdi Ermenilerin mi, Türklerin mi daha çok olduğunu anladınız mı dedi ve ekledi: Bu keratalar ölülerini yemediler ya' General, Necati Beyin ilmi izahlarından daha çok Belediye Reisinin bu sözünden ikna olduğunu tercümana belirtti¹³.

Namık Kemal vatan fikrini şöyle açıklar: "Öyle, bir galibin kılıcı veya bir kâtibin kalemıyla çizilen hayali çizgilerden ibaret değil; millet, hürriyet, menfaat, kardeşlik,

¹² A. g. e. s,73.

¹³ Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadele'de Erzurum. S. 68-69.

mülkiyet, hâkimiyet, ecdadına hürmet, aileye muhabbet, gençlik günlerini anmak, birçok yüksek duyguların bir araya gelmesinden hâsıl olan mukaddes bir fikirdir."¹⁴

Bu kutlu fikirdir ki Anadolu'nun bir Türk yurdu olduğu bilinci yediden-yetmişe herkes tarafından kabul ediliyordu. Ancak Anadolu'nun ve Erzurum'un hakkı olmadığı halde birilerine peşkeş çekilmesi, Türk'ün hele hele Erzurumunun asla kabul edemeyeceği bir anlayışta olduğu ortaya çıkıyor.

İstiklal ve Hürriyet

Düşünce tarihimizde hürriyet ve irade kavramı filozoflar ve kelamcılar/teologlar tarafından ele alınmıştır. Filozoflar bu kavramların açılımını yaparken kelamcılar bu kavramları Tanrı- İnsan ilişkisi içerisinde ele almışlardır. Kelam bilimindeki 'İtikadı Mezhepler' bu konunun açılımıdır. Ferdin, Tanrı karşısındaki hürriyet sınırı en ince detayına kadar sorgulanmıştır. Ancak bu kavramlar siyasi bir kavram olarak ele alındığında insan-devlet ilişkisi kapsamında anlaşılması gerekmektedir. Tanrının karşısında hürriyetinin, iradesinin sınırlarını adeta tımaqlarıyla kazıyarak ciltler dolusu kitaplar yazarak belirleyen Kelam bilginleri, devlet-insan ilişkisinde hürriyet ve iradesi konusunda hiç ama hiçbir çabanın içerisine girmemişlerdir. Fıkıh/Hukuk kitapları toplumu, Müslim ya da Gayri Müslim ayrımının yanında hür ve köle diye ayırmıştı. Bu kitaplarda kölelerin haklarından daha çok hürlerin hak ve yetkileri üzerinde durulmaktadır. Bu durum devlet-birey ilişkisinden çok bireyler arasındaki statünün belirlenmesidir. Osmanlının son dönemlerinde gazetelere, meydanlara, mekteplere ad olarak verdiğimiz hürriyet kavramı, Tazimat'tan sonra siyasi anlamda sık kullanmaya başladığımız ve içerisini doldurmaya çalıştığımız bir kavramdır. Tazimatla beraber hürriyetten, Müslüman halktan daha çok Gayri Müslim tebaanın haklarının verilmesi anlaşılıyordu. Daha sonra padişahın yetkilerinin sınırlandırılması olarak anlaşıldı. Meşrutiyetin ilanı ile hürriyet kavramının yanına eşitlik kavramı da eklendi. Fransız İhtilali'nin Siyasi ve Sosyal Etkileri adlı eserinde Ernest Von Ester: "Hürriyet, müsavat(eşitlik), kardeşlik ihtilalin idealleridir. 1789 ihtilali hürriyet adına, 1793 ihtilali de eşitlik adına yapıyor. Kardeşlik fikrini bu her iki fikrin üstüne çıkaracak olan ihtilal, ne zaman gelecektir?" sorusunu sormaktadır.

¹⁴ Mustafa Tavukçuoğlu, Hüsameddin Erdem, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, İstanbul-2005.s. 231.

Fransa kardeşlik ihtilalini beklerken –henüz Avrupa bunu gerçekleştirememiştir- Osmanlı Devleti kardeşlik kavramını genişleterek tüm vatandaşların bir birini sevmelerini öğütüyordu. Ancak Osmanlı ülkesinde hürriyet ve eşitlik -sanki ters tepmişçesine uzun zaman birlikte beraberce kardeşçe yaşayan insanlar arasında Avrupalı sömürgeci devletlerin soktukları nifak yüzünden kardeşlik yerini kısa zamanda düşmanlığa bıraktı. Osmanlı Devleti, Birinci Cihan Savaşı'ndan yenik çıkınca ferdin, sultanın, gayrı müslimin değil, Türk Milleti'nin hürriyet ve istiklalinin durumu söz konusu oldu. Türk Milleti, hürriyeti felsefe, kelam, siyaset, hukuk kitaplarında değil, savaş meydanlarında arayacaktı. Bu durum istiklal kavramına yeni anlam yüklemişti; bireyin-birey karşısında ki hürriyeti, bireyin-devlet karşısındaki hürriyeti değil, bu, bir devletin diğer devletler karşısındaki hürriyetiydi.

Albayrak Gazetesinde "İrade-i Milliyemiz", "Milli İstiklalimiz", "Muhafaza-i İstiklalimiz", "Muhafaza-i Hürriyetimiz" gibi kavramlar sıkça kullanılıyordu. .

Albayrak Gazetesinde, Mustafa Kemal'in İngilizlerin İstanbul'u işgali üzerine Heyet-i Temsiliye Reisi adıyla İslam Âlemi'ne yayınladığı beyannamede 'istiklal' ve 'hürriyet' sözcüklerini sık sık kullanıyordu.

"Hilafet-i mukaddese-i İslamiye'nin makarr-ı alası (en yüce makam) olan İstanbul'da Meclis-i Mebusan ve bilcümle müessesat-ı resmiye ve askeriye vaz'-ı yet (el konulmak) olunmak suretiyle resmen ve cebren işgal edilmiştir. Bu tecavüz Saltanat-ı Osmaniye'den ziyade Makam-ı Hilafeti, hürriyet ve istiklallerinin istinatgâhı yegânesi gören bütün Âlem-i İslam'a racidir. Asya'da ve Afrika'da Peygamber pesendane (Peygamberin beğeneceği yolda) bir ulviyet hürriyet ve istiklal mücahedesinde devam eden ehli İslam'ın kuvay-ı maneviyesini kırmak için son tedbir olarak İtilaf Devletleri tarafından tevessül olunan bu hareket, Hilafet makamını tahtı esarete alarak bin üç yüz seneden beri ve müebbeden (sonsuz olarak) masun zavallı kalacağına şüphe bulunmayan hürriyet-i İslamiyeyi hedefi ittihaz etmektedir. Mısır'ın on bine baliğ (varmış) olan şüheday-ı muazzezine (aziz şehitlere), Suriye ve Irak'ın binlerce fedakâr muhteremesine, Azarbeycan, Şimal-ı Kafkasya'nın, Türkistan'ın, Afganistan'ın, İran'ın, Hint, Çin velhasıl bütün Afrika'nın ve bütün şarkın bugün azim bir heyecan ve derin bir emel-i istihlas (kurtarılma) ile titreyen efkârı müşterekesine havale edilmiş bu darbeyi tahkir ve tecavüzün düşmanlar tarafından tahmin edildiği veçhiyle maneviyatı haleldar etmek değil belki bütün şiddetiyle mucizeler gösterecek bir kabiliyet-i inkişafiyeye mahzar eylemek neticesini tevlit edeceğine şüphemiz yoktur. Osmanlı Kuvay-ı Milliyesi Hilafet ve Saltanatın uğradığı müteselsil su-i

kastların (cana kıymaya) başladığı günden beri devam eden samimi vahdet ve tesanüt içinde vaziyeti bütün vahametine rağmen azim ve metanetle telakki etmekte ve bu ehli salibin muhacematına (saldırılarına) karşı bütün İslamiyet, cihanın hissiyatı müştereke-i mukavemetine emin olmaktan mütevellit bir hissi-i muzaheratla (yardım etme hissiyle) azim ve imanin amil olduğu mücahedede inayet ve muvaffakiyet-i İlahiye mahzar olacağına itimat eylemektedir. Kurun vustanın (orta çağın) şövalyeliklerinden ittifak ve itilaflarına kadar meş'um (uğursuz) bir teselsül (zincirleme) kadirane ile tevali (ardı arkası kesilmeden gelen) eyleyen ehli salip efradının bu son amele-i süfliyesi (süfli emelleri) İslamiyet'in nuru irfanı ve istiklaline ve hilafetin tarsin (sağlamlaştırma) ettiği uhuvvet mukaddeseye merbut olan bütün Müslüman kardeşlerimizin vicdanında da aynı hiss-i mukavemeti ve aynı vazife-i 'ulyan ve kıyamı uyandıracığından emin olarak Cenab-ı Hakkın mücahedat-ı mukaddesimizde cümlemize tevfiyat-ı ilahiyesini terfik etmesini ruhani Peygamberiyyeye istinat eden teşkilat-ı müttehidemize (birleşmiş teşkilatımıza) muin (yardımcı) olmasını niyaz eyleyiz."¹⁵

Albayrak Gazetesi, 'İslam Âlemi' haberleri başlığı altında Belucistan, Afganistan, Hindistan Müslümanları ve Müslüman olmayan Hinduların da katılımıyla İngilizlere savaş ilan ettiğini bildirdi. Bütün Hindistanlıların katılımıyla Afganlılar İngilizlere şu teklifte bulundular:

✓ Hindistan parasıyla alınan harp ve nakliye sefaininin (gemilerin) Hint limanlarında ipkası (devamlı tutulması).

✓ Hindistan parasıyla alınan eslihat (silah) ve mühimmatın Hindistan'da ipkası.

✓ Hindistan'daki evrak-ı nakliyyeye mukabil meadin-i akçaların (madeni paraların) Hindistan bankalarına teslimi.

✓ Bir İngiliz neferinin dahi Hindistan'da kalmaması şartıyla Hindistan'ın istiklali.

✓ Hükümet-i Osmaniye'den alınan havali-i mukaddesinin (mukaddes yerlerin) tamamen iadesi.

✓ İstanbul'un makarr-ı hilafet (hilafet merkezi) ve saltanat olarak kalması ve ecnebi müdahalesine hitam (son) verilmesi.

¹⁵ Albayrak Gazetesi, 25 Mart 1336, sayı. 79.

✓ Halife'ye isyan eden Şerif'in (Hicaz adına isyan eden Şerif Hüseyin) Halife'ye tevdiye vermesi tecziye edilip (cezalandırılması)edilmemesi hususunun hilafetin reyine te'dibi.

✓ Şerif, halife tarafından tecziye olunmak üzere Mekke ve Medine'ye Halife tarafından bir şerif tayini.

✓ Balada (yukarıda)ki şerait yapılmazsa Hindistan ve civarında ki bütün Müslümanların son neferine kadar mücahedeye (savaşacaklarını) devam edeceklerini."¹⁶

Yine gazetede 37.inci, sayıda da 'Suriye İçin' Müştak Sıdkı başyazısında ; "Albayrak geçen nüshası 'evlad-ı Arap'a' dostane serzenişler ve merdane nasihatlerle hitap ederken Suriye'ye karşı biraz itapkar (azarlarna) lisan kullanmıştı...30 Eylül 1334/1918'de İslam'ın vicdanına en büyük darbeyi indiren bir ülke olmuştur. Kuran'ın nuru, Peygamberin mirkadı (miracı), Arap'ın hakk-ı hayatı (hayat hakkı) için asırlarca hududunda bekçilik eden Türk, o gün Suriye'den İngiliz toplarının himayesi altında Arap eliyle kovuluyordu. Efendisinin bu elim hezimetine candan yardım eden Suriye, tarihin bütün menakıb-ı mazisini (geçmiş tecrübeleri) unutmuş, İngiliz ihtirasına alet olmuş bir çılgındı. 'Rabove Boğazi'nda şehit edilen binlerce Türk'ün naaşları Arap atalarının namert hücumları altında çiğnenirken; İngiliz diplomatlarının kahpece tebessümleri dudaktan dudağa dolaşıyor. Bu ulvi şehit naaşları üzerinden Şam'a kokular getiren rüzgâr, Arap ihtirasatı yelpazeliyordu... İstiklal emelinin tahkiki, Türkü ezmekte, İngiliz satvetine (ezici kuvvetine) boyun eğmekte zanneden muhteris Arap ricali, açtıkları kanlı ve şiddetkar bir sahife-i tarih önünde mağrur oluyordular. ...Türk onlara hürmet etti, kendi öz vatani bir harabe iken oraları imar, kendi oğulları açken onları terakki etti... Hiç bir Türk kalbi esir İslam ülkelerine artık yeniden birinin daha ilavesini arzu etmez, velev Suriye gibi Türk'ün yüreğine ezeli bir yara açanlar bile olsa... Binaenaleyh biz Suriye'ye hitap ediyor diyoruz ki; İngiliz siyaseti imha-i İslam politikasıdır."¹⁷ Yazının oldukça sitem ve kahr dolu cümlelerle dolu olduğunu görüyoruz.

İstanbul'un işgaliyle yeryüzünde üç yüz milyonunu aşan Müslüman nüfusa sahip hiçbir İslam ülkesi tam bağımsız değildi. Osmanlının bağımsızlığı Müslüman topluluklarının şerefi ismetiydi. İstanbul da işgal edilince bunun sebebi

¹⁶ Albayrak Gazetesi, 23 Nisan 1336, sayı.86.

¹⁷ Albayrak Gazetesi, 12 Nisan 1336, sayı.83.

sorgulanıyordu. Mustafa Kemal bunun sebebini şuna dayandırıyor; "...Efendiler; yeryüzünde üç yüz milyonu müteceviz İslam vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle, terbiye ve ahlak almaktadırlar. Fakat maalesef hakikat-ı hadise şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevi terbiye ve ahlak onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek meziyet-i insaniyeyi vermemiştir, vermiyor. Çünkü hedef-i terbiyeleri milli değildir"¹⁸.

Albayrak Gazetesi, İstanbul'un İngilizler tarafından işgaliyle ortaya çıkan siyasi krizin ancak şu düşünceyle çözüleceğini öne sürüyordu; "Avrupa ihtirasat-ı siyasiyesinin takyidi (şartı), sulhun istikrarı, âlem-i İslam'ın sükûn ve müsâlemet (sulh) içerisinde inkişafı ancak Türkiye'nin beka ve istiklal-i tammiyle mümkündür."¹⁹

Milletimiz, istiklalini kaybetme durumuyla karşı karşıya gelince dışarıdan değil yine milletin kendi iradesiyle bağımsızlığını kurtaracağını idrak ediyordu. Gazetede şu sözlere rastlıyoruz; "Hak ve adalet kutbunun kudretli nazımı olan Allah'a hürmetkâr olan, milli benliğini idrak etmiş bulunan bir milletin ölmesi kabil değildir."²⁰

Türk Milletinin kendi benliğini idrak etmesinin sonucunda bağımsızlık kazanılmıştır. O, Türkiye Büyük Millet Meclisini kurarak kürsüsüne 'Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir.' sözünü yazmıştır.

Siyasi bağımsızlığın yanında ilmi, iktisadi, kültürel bağımsızlıkta gerekmektedir. Buna tam bağımsızlık ve tam istiklal denmekteydi. Bunun için Gazetede ülkenin içindeki en yoğun meseleleri; bayındırlık, yoksulluk, hastalık, eğitim, güvenlik ve vergiler olduğunu ele alıyordu. "Türk köylüsü yolsuz, mektepsiz, sağlık ve asayişten mahrumdur. Faizcinin elinde esir, müstahsil olduğu halde bütün tekâlifi yüklenmiştir."²¹ Hatta gazete Rus inkılâbının iktisadi düşüncesinin uygulanmasını iktisadi bağımsızlık için değerli buluyordu.

Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılışının haberini ve Erzurum'da yapılan merasimin programı gazetede buluyoruz. Yurdun her tarafında selâtin camilerinde Cuma Namazını müteakip hatmi şerif ve mevlidi nebi okunarak tebrikler kabul edildi. Erzurum'da da Narmanlı Cami'de hatim ve mevlit okunduktan sonra halk, askeriyeye, mektepler hükümetin önünde toplanarak tören yapıldı. Kürsüye gelen Mithat Bey 'Her ne zaman olsa hak yerini bulacaktır. Efendiler, felaketler insanları tesanüte

¹⁸ Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler. İstanbul-1986. s.81.

¹⁹ Albayrak Gazetesi, 12 Nisan 1336, sayı.83.

²⁰ Albayrak Gazetesi, 25 Mart 1336, sayı.79.

²¹ Albayrak Gazetesi, 4 Kanuni Evvel 1336, sayı.49.

(dayanışmaya) birliğe doğru sevk ederler...'düşüncesini vurgulayan nutkunu okudu. Sonra Kazım Karabekir Paşa felaketlerin sebebini şöyle açıkladı: " Bu gün meyus (üzüntülü) olacak bir gündür. Padişah düşman elinde esir. Türk münevverleri düşman elinde mahpus... Fakat her şeyden ziyade kurtarıcı bir fedakârlık hissi her kalpte çakıyor...

Efendiler; bu günkü esaret dedelerimizin bir eseri gafletidir. Sebebi ise şarka (Ankara'dan bu tarafa) ehemmiyet verilmeyip garba koşmaktır. Eğer şarkla aramızda fena illetler bırakmasaydı, eğer Erzurum'a ehemmiyet verilerek maarifine hizmet, her türlü asar-ı terakkiyesine himmet edilseydi şüphesiz bu tevlit etmez Erzurum şark ile garbın kırılmaz bir kilidi olurdu. Nitekim son hain senenin acılı hadiselerine karşı yine İLK KURTULUŞ TEMELLERİNİ ATAN ERZURUM olmuştu. Bu mertler ve fedakârlar yuvası, yaşamağa ve yaşatmaya azmetmiş bu namuskârlar beldesi bugün Ankara'da toplanan Millet Meclisi'ni, tebrik ederken bugünkü esir İstanbul'unun da yarınki hürriyetine emindir..." Dualar okundu, vilayette tebrikler kabul edildi, askerler ve mektepler tarafından Kolordu Dairesi önünde bir resmigeçit yapılarak merasime son verildi."²²

Erzurum Valiliğe vekâleten atanan Kazım Kara Bekir yayımladığı tamimde önemli bir sosyal yaraya parmak basıyordu; "... Kendilerini bir amir, vali değil hayır havah bir hemşeri sıfatıyla tanımalarını halktan rica ediyorum, her işinde ruhunun yegâne duygusu olan Allah korkusunu bütün hükümet memurlarından beklediğini ilave ederken vilayetin masun ve mağdur halkının hükümet kapılarında bekletilmemesini emir buyuruyorlar. ...Kırtasiyecilik, evrak havaliciliği bugünün vezayif-i vataniyesini (vatan görevlerini) dolduramıyor."²³

Uzun yıllar cepheden cepheye koşan Mehmetçiğe yine en dar günün de yardım halktan geliyordu. Gazetede, İspir kazasında ordu için toplanan yardım haberini şöyle veriyordu; "İspir kazası ahalsininin bu defa da orduya yüz resi mekari (başa giyilen kalpak, ... Seksen altı takım çamaşır, yüz kaput, iki bin çift çorap, altı yüz çift eldiven ile seksen koyun, keçi tebliğ etmek suretiyle ibraz-ı hamiyet ve fedakârı eyledikleri mahallinden bildirilmiştir."²⁴

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Albayrak Gazetesi'ndeki ve O günlerde dillerde kullanılan 'hürriyet ve istiklal' sözcükleri emperyalizme karşı Türk Milleti'nin hürriyeti

²² Albayrak Gazetesi, 26 Nisan 1336, sayı.87.

²³ Albayrak Gazetesi, 10 Mayıs 1336, sayı.90.

²⁴ Albayrak Gazetesi, 20 Kanuni Evvel 1336, sayı.123.

ve tam bağımsızlığıydı. İstiklal Marşımızda ifade edilen "Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşadım" mısrasındaki 'hürriyet' sözcüğü bir milletin hürriyetinden bahsediyor. Yediden yetmişe herkes, vatanını işgal edilmesinin hürriyet ve istiklalinin elinden alınması demek olduğunu biliyordu. Mustafa Kemal'in milleti için "Ya istiklal ya ölüm" sözü, çok zorlanmadan anlaşılabilir, alkışlanan ve kabul edilen bir sözdü. Bu söz, çok az ulus liderlerince milletine söylenmiş bir sözdü. İşte bu anlayış ve inanç ilidir ki; Erzurum Kongresi üç temel düşünce üzerine dayanıyordu:

- ✓ Vatanın bütünlüğünü muhafaza ve müdafaa etmek,
- ✓ Milli istiklalin dokunulmazlığını ve tamlığını sağlamak,
- ✓ Kuvay-ı milliyeyi amil irade-i milliyeyi hâkim kılmak.²⁵

Halkçılık

Değerler ve dünyaca genel geçer üst düzey fikirler üretemeyen toplumlar dışarıdan gelen fikir ve değerlere umut bağlarlar. Helel hele filozofu olmayan toplumlar fikir açlığı çekerler. 'Denize düşen yılana sarılır' atasözümüze göre Albayrak gazetesi, İslam dünyasını temsil eden Osmanlı'dan, Arapların ayrılığı, mezhep ayrılıkları nedeniyle İran'la birlikte beraber hareket edecek bir geleneğin kurulamaması, Türk kardeş topluluklarının topraklarının işgal edilmeleri sonucu dünyada yalnız kalmanın acı ve elemi içerisinde medrese ulemasının karşı çıkmasına rağmen Bolşevik ihtilali bir kurtuluş reçetesi olarak görmeye başlar. Gazetede, Lenin'in 'Rusya'nın ve Şarkın Bütün Müslümanlarına' yayımladığı beyannameyi tam metin yayınladı.²⁶ Esir toplumların özellikle de Müslüman ulusların kurtuluşlarının bu inkılâbın ilkeleriyle olacağı düşüncesi bu beyannamede öne çıkar.

Fransız İhtilali'nin öne çıkardığı felsefi, siyasi ve dini hürriyetlere karşı Bolşevik ihtilali, 'ferdin iktisadi eşitliğini' öne çıkarıyordu. Bu ihtilal, 'siyasi aklın' ötesine geçerek 'iktisadi aklın' geçer akçe olduğunu ileri sürüyordu. Gazete, "Nihayet Karl Marx'ın rüyalarını bezeyen âlemi yaratmak sevdası şarkta gönüllere hâkim olmağa başladı. Bu büyük ve neticesi çok mühim olan inkılâbın tesiri Rus hududunu aşmak, bütün ufuklara yayılmak istidadını gösterdi. Memleketimizin gerek coğrafi vaziyeti, gerek maruz bulunduğu zulüm ve ihtiras dolayısıyla bu tesirden hali kalacağını düşünmek bitap doğru olmaz. Hususıyla Fransız inkılâbının doğduğu

²⁵ Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadele'de Erzurum. İstanbul-1998. ikinci baskı, s. 98.

²⁶ Dursun Ali Akbulut, Albayrak Olayı. S. 36-38.

feyizlerden fikri, içtimai hareketlerden uzak bırakılan sevgili vatanımızın bu günkü vaziyeti herkesçe malumdur... Binaenaleyh, bugünkü inkılâbın ileri sürdüğü esasları etkisiz, mülâhazasız kabul ve tatbika savaşmak, memleketi yeniden neticesi acı olacak maceralara sevk etmek demektir. Bununla beraber gözlerimizi, kapılarımızı bu nura karşı kapamak aynı neticeyi vermekte gecikmeyecektir."²⁷ Hatta bu inkılâba karşı gelmenin ihanet olduğunu şu cümlelerle belirtiyordu "Şark, Kızıl İnkılâbın tesiriyle uyanacaktır. Şarkın kapısına gelen kızıl inkılâba karşı gelmek hıyanettir." Hatta gazete, 1-8 Eylül tarihleri arasında Bakû'de yapılan 'Doğu Halkları Kongresi' ile ilgili gelişmeleri okurlarına sıcağı sıcağına veriyordu. Gazete, Bolşeviklik sözünü çok kullanmadan halkçılık kavramını başlık yapıyordu. " Meclisler ve hükümetler avamı temsil ettikten sonra mahalli idareler, belediyeler ve umumi kuvvetler halkçıların eline geçecek servetle takrir eden sınıflar ananeler bozulacak ve eskilik ruhu nihayet ölecektir... Halkçılık avama doğru, demokrasi meslekleri hep bu gayenin istihsaline hadimdir. Demokrasi yalnız siyasi inkılâp değil, içtimai gayeleriyle takip edeceği yolu âleme göstermiştir. Demokrasinin gayesi dünyaya vesaitsiz, sermayesiz gelen efradı-beşerin esbabı-istirahatını temin etmektir."²⁸ Yine halkçılığın meclisteki kabul tarihini ve temel felsefesini gazete şöyle veriyordu; " 20 Kanuni Sani 1337 tarihli celsede kanun tasdik olunmuştur... Hâkimiyet bila kayıt millete tevdi edilecek."²⁹

Gazete başyazarlarının yazıları; "Fazilet nuru parlamaya başladı", Hayat Yolu", Halkçılık", "Memleketçilik", Yeni fikirler Karşısında Türkiye", Türkiye Nedir? ", "Meclisi Umumi, Mahalli vazifeler", "İdarede Teceddüt (yenileşme)" "Fedakârlık" ve "Nikbinlik, Bedbinlik" gibi konularını içeriyordu.

"Yeni fikirler karşısında Türkiye" başlığının içerisinde Müştak Sıdkı "...Evvelen hükümet mefhumunu zulüm ve tazyik mahiyetine sokan idare usullerinin memurluk, amirlik zihniyetinin bila tereddüt tebdiline (değiştirilmesine) müsaraaat (teşebbüs) edilmelidir. Şimdiye kadar mülkiye, askeriye, adliye menafi yekdiğerine zıt ayrı birer hükümet şeklinde tecelli eylemiş ve memleketin saadetini tekfil (kefil) eden hukuki esasları, kanunları bunların elinde birer saadet katli ve tahkim aleti halini almıştır....Sınıf-ı askeriyeden idari işleri kâmilan alınarak asker yalnız kıışlada, hudut muhafazasında görünmelidir. Her taşın altında asker, ordu elinin görünmesi

²⁷ Albayrak Gazetesi, 1 Teşrinisani 1336, sayı.116.

²⁸ Albayrak Gazetesi, 13 Mayıs 1336, sayı.91.

²⁹ Albayrak Gazetesi, 31 Kânunusani 1337, sayı.179.

askerlikteki kutsiyeti ve askerlik mefhumunu ilhak (tüketme) etmekte ve memlekette adil ve hukuki bir hükümetin teşkiline mâni bulunmaktadır. Halkın adem-i ehliyeti (halkın kendi kendini yönetme de ehliyetsiz oluşu) hakkındaki iddiaları biz birer 'ya ve? addediyoruz. Halkın memleket ihtiyacını, vazifelerini şimdiye kadar başlarında taşıdıkları memurlardan daha büyük bir ehliyet ve ciddiyetle ifa edeceklerine dair tecrübeye müstenit birçok delillerimiz vardır." diyordu. Gazete başyazılarında eski siyasi sistem eleştirilirken devletin, halktan özellikle de Anadolu'dan "öl ve ver" sözünden başka bir şey bilmediği ve "hükümet millet için değil, millet hükümet içindir"³⁰ ilkesini ve düşüncesini siyasi sistemine esas yaptığı görüşü ileri sürülüyordu.

Albayrakçılar, Fransız inkılâbının çok iyi tetkik edilmeden ülkemizde İslahat, Tanzimat ve Meşrutiyet uygulamalarının yapıldığı gibi değil, Rus inkılâbının anlaşılacak cemiyetimize uyan taraflarının alınarak devlet hayatımızda aksayan yönlerin giderilmesi idi. Hatta komünizmin kanlı uygulamalarından ülkeyi sakınmak için gazetede şu tavsiyeyi yapıyordu ; " Yine evvelce olduğu gibi hürriyet-i taamı altında, milleti hakk-ı tefekkür ve teneffüsten mahrum etmek ve bütün zalim ve mütehakkim unsurları takviye eylemek istesek komünizm kanlı tatbikatıyla memlekete girer, hürriyet ve istiklal denilen putlar birer hayal olur. Biz sevgili vatanımızı işte böyle bir akıbet muvacehesinde görüyoruz. Eğer zaman geçirmeksizin düşündüğümüz idari inkılâbı kemal-ı samimiyetle ve gayr-ı şahsi ve sırf vatani bir emel ve gayretle tatbik eder ve hükümetimizi, ordumuza bir zendeği bahşeylersek, içtimai muhitte yeni bir faaliyet sahası açarsak, memlekette her türlü harici tesirlere karşı milli ve kuvvetli bir mukavemet teessüs eder."

Gazete, halkçılık programından; illere manevi şahsiyet ve muhtariyet tanınmasını daha açık ifadeyle, vilayetın eğitiminden sağlığına, bayındırlığından zirai, sanayi, ticari ve sosyal yardım işlerinin düzenlenmesi ve yürütülmesini 'vilayet şuralarına' bırakılmasını anlıyordu. Ancak, Ankara hükümetini bu anlayışla değil daha merkezîyetçi uygulamalarla düzenlemeler yapmasının anlaşılır olmadığını belirtiyordu.³¹

Mustafa Kemal, 1921 Ocak ayında Kominiz hakkında şöyle diyordu: " Ben çok ictimaiyet ile meşgul olmadım. Fakat kominizim bittabi hudut tanımaz. Hâlbuki biz hudud-u milli kabul ediyoruz. Sonra istiklal-i tamdan bahsediyoruz. İhtimal Kominizim

³⁰ Albayrak Gazetesi, 20 Kanuni Evvel 1336, sayı.123.

³¹ Akbulut, A.g. e, s. 66-67.

bilakaydu şart serbestiyi iltizam eder. Biz de bunu kabul etmiyoruz. Kominizim içtimai bir meseledir. Memleketimizin hali, memleketimizin içtimai şeraiti, dini ve milli ananelerinin kuvveti Rusya'daki komünizmin bizce tatbikine müsait olmadığı kanaatini teyit eder bir mahiyettedir." "Türkiye'de Bolşeviklik olmayacaktır. Çünkü Türk Hükümetinin ilk GAYESİ HALKA HÜRRİYET VE SAADET VERMEKTİR." Yine Mustafa Kemal halkçılığı farklı tarihlerde şöyle anlıyor: '...Yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir, halkın devletidir.', 'Bizim hükümet şeklimiz tam bir demokrat hükümettir. Ve lisanımızda bu hükümet, halk hükümeti olarak ifade edilir.', ' Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan oluşmuş değil ve fakat kişisel ve sosyal hayat için iş bölümü itibariyle çeşitli mesleklerle ayrılmış bir toplum olarak görmek esas prensiplerimizdendir.', 'Bizim milletimizin esas unsuru köylüdür, çiftçidir, çobandır. O halde bunlar bir sınıf, güvene layık bir sınıftır... İsteriz ki efendiler memleketimizde birçok milyoner ve milyarder olsun. O zengin insanlar başlı başına bu memlekete bankalar, demiryolları, fabrikalar, şirketler vs. sanayi müesseseleri kursunlar. Bizi yabancı sermayeye muhtaç bırakmasınlar... Bu memleket ve bu memleketin insanları daha çok zengin olmaya muhtaçtır ve bu hakkıdır... İşte efendiler bütün halkımızın tüm kişileri bir diğerinin yardımcısı ve koruyucusudur. Biri diğerinin çalışmalarının sonuçlarına muhtaçtır.'³²

Daha sonraki sayılarında yine gazete, Bolşeviklere güvenilemeyeceğini şu cümlelerle veriyordu: " ...Bir tarafta para ve işgalle memleketi istila eden İngiliz, diğer taraftan tazyik ve yağmacılıkla tehditkâr bir vaziyet alan Rus nüfuzlarının elemli müsademat (çarpışma) arasında koca İran kıvrınmaktadır. Şarkın mazlum milletleri müstahsalatıyla yaşamağı isteyen bu iki zalim ve hunhar milletin ikisi de haindir. Esir olan mağlup milletlerin iki cereyana da kapılmaması ve bu ziddiyetten neşet eden müsademata her millet kendi menfaatini takip eylemesi lazımdır. Hangisi olursa olsun alet olmak, şarkın ebedi esaretini tevlit edecektir. İslam âleminin münevverlerine tevcih eden en büyük vazife budur. İngiliz esaretine geçen İran, Rus çizmeleri altında inleyen Türkistan, ikaza kâfi numuneler değil midir?"³³

Gazetenin başyazısında, Şark İslam dünyasının kurtuluşu için Bakû'de toplanan kongredekilere Enver Paşa'yı kurtuluş için öne sürenlere şu tavsiyeyi yapıyordu; ' Şark İslam âlemine hitap ediyor ve diyoruz ki: Sizi yükseltecek bir baş

³² Atatürkçülük, Atatürk'ün Görüş ve Direkifleri, Genel Kurmayca Hazırlanmış, İstanbul-1984. s. 90-99

³³ A.g.e. s.71-72.

mı arıyorsunuz? Bunu öyle intihap (seçiniz) ediniz ki ne anında lekesi, ne vicdanında bir vatan cenazesi olmasın ve onu telin eden bir mazi bulunmasın! Elimizde kalan bedahet Anadolu'nun daha ne parçalanacak yeri, ne de cep dolduracak hazinesi kalmıştır. Yoksa son mersiyeyi okumak, son mirasa mı konmak istiyorlar...

Fakat bilmiyorlar ki, artık Anadolu benliğini idrak etmiş, kendi dertlerine şifa arayan vatancı oğullarını tanımıştır. Onlara karşı yalnız kırk bir gönlün, yanık bir kalbin lanetinden başka miras kalmamıştır. İsterlerse bunu alarak döner paşalarıyla beraber bir daha avdet etmemek üzere kayıp olurlar.³⁴ Bu tavsiyede 'Anadolu benliğini idrak etmiş, kendi dertlerine şifa arayan vatancı oğullarını tanımıştır' düşüncesini biz, milli mücadeleyi gerçekleştiren Mustafa Kemal, silah arkadaşları ile Türkiye büyük Millet Meclisi'nin değerli üyelerini anlıyoruz. Ancak zaman zaman siyasi sürtüşmeler de eksik değildi.

Gerek Mustafa Kemal Paşa'nın Rus inkılâbına mesafeli duruşu, gerekse Kazım Kara Bekir Paşa ile bazı siyasi anlayışlar yüzünden sürtüşmeler ve Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinin çoğunluğunun ve ulemanın Bolşevikliğe karşı oluşu sonucunda Albayrak Gazetesinin başmuharriri Mithat Bey'in Bolşevik propagandası yaptığı gerekçesiyle Divan-ı Harbine sevk edildi. Bilahare Mithat Bey'in Ankara'ya gönderilmesi sağlandı. Mithat Bey'in tutuklanması sonucunda da gazete 1921'de kapandı.³⁵

Sonuç

Sonucun olarak Erzurum'un kurtuluşu doğu sınırlarının güvenceye alınması sağlıyor. Anadolu'nun Türk yurdu olduğu ve burasının emperyalist ülkelerce başkasına peşkeş çekilmesi konusunu düşünenlere Mustafa Kemal Paşa tarihi şu veciz sözünü söylüyordu; "Hayatımızı elimizden almak için kendilerinin birçok hayatlarını feda etmek lazım olduğunu anlayacaklardır."

Tam bağımsızlığın ancak, milletin azmi ve kararıyla sağlanacağı ısrarla vurgulanıyor. İktisadi bağımsızlığın siyasi bağımsızlıkla eş değer olduğu kabul ediliyor. Erzurum Kongresi'nin temel felsefesi şu temel üzere oturuyor.

- ✓ Vatanın bütünlüğünü muhafaza ve müdafaa etmek,
- ✓ Milli istiklalin dokunulmazlığını ve tamliğini sağlamak,

³⁴ Albayrak, 25 Teşrin evvel 1336. Sayı. 115.

³⁵ Akbulut, A.g.e. s. 92-98.

✓ Kuvay-ı milliyeyi amil irade-i milliyeyi hâkim kılmak

Erzurum, Milli Mücadele'nin hep yanında yer alıyor ve öncüsü oluyor. Kazım Karabekir Paşa dünden bugüne önemli mesaj veriyor; "Efendiler; bu günkü esaret dedelerimizin bir eseri gâfletidir. Sebebi ise şarka (Ankara'dan bu tarafa) ehemmiyet verilmeyip garba koşmaktır. Eğer şarkla aramızda fena illetler bırakmasaydı, eğer Erzurum'a ehemmiyet verilerek maarifine hizmet, her türlü asar-ı terakkiyesine himmet edilseydi şüphesiz bu tevlit etmez Erzurum şark ile garbın kırılmaz bir kilidi olurdu. Nitekim son hain senenin acılı hadiselerine karşı yine İLK KURTULUŞ TEMELLERİNİ ATAN ERZURUM olmuştur."

Mustafa Kemal Paşa, halkçılık ile ilgili devletin temel felsefesini şöyle açıklıyor; "...Yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir, halkın devletidir.", 'Bizim hükümet şeklimiz tam bir demokrat hükümettir. Ve lisanımızda bu hükümet, halk hükümeti olarak ifade edilir."

Yine gazetenin ortaya koyduğu ve tez elden giderilmesi gereken sosyal hadiselerin şunlar olduğunu görüyoruz ; devlet- vatandaş arasında her türlü amirlik- memurluk ilişkilerindeki rahatsızlıklar, kırtasiyecilik, bugün git yarın gel, kurumlar arası yetki kargaşası, kalkınmışlığın iller arasındaki farklılık arz etmesi, merkezi yönetimin yetkilerinin azaltılması ve yerel yönetimlerin yetkilerinin çoğaltılması. Bugün de aynı sosyal hadiseleri konuşmamız oldukça düşündürücüdür.